

SIMPOZIONUL INTERNAȚIONAL „CULTURA CUCUTENI
ÎN CONTEXT EUROPEAN“, IAȘI—PIATRA NEAMȚ,
24—28 SEPTEMBRIE 1984

VASILE CHIRICA

Anul 1984 a marcat împlinirea unui secol de când folcloristul ieșean Theodor Burada a descoperit marea stațiune eneolitică de pe înălțimea Cetățuia de la Cucuteni — Băiceni. Acest eveniment a prilejuit cercetării arheologice românești organizarea unei manifestări științifice cu caracter internațional, sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice, prin Institutul de istorie și arheologie „A.D. Xenopol“ al Universității „Al.I. Cuza“ din Iași, și Muzeul de istorie din Piatra Neamț, cu concursul Comitetelor de Cultură și Educație Socialistă din cele două județe ale Moldovei. Au participat specialiști de renume continental de la Iași, Piatra Neamț, București, Craiova, Sf. Gheorghe, Oradea, Cîmpulung Moldovenesc, iar din străinătate, prof. dr. Marija Gimbutas și dr. Linda Ellis (S.U.A.), dr. Olaf Höchmann (R.F.G.), dr. John Nandriș (Anglia), dr. Gisela Burger (R.F.G.) și dr. Magdalena Seleanu (Ungaria)

Lucrările Simpozionului, atât la Iași și Piatra Neamț, cât și în cadrul vizitei efectuate la stațiunile de la Cucuteni — Iași și Ghelăiești — Neamț, s-au desfășurat în decorul unor frumoase zile de toamnă, cum numai pe meleaguri moldave pot fi întâlnite, cu soare la fel de cald ca și sufletul locuitorilor acestui străvechi pământ românesc. Și dacă în podgorii, livezi și păduri frunzele începuseră să ruginească, culoarea lor se asemena tot mai mult cu roșul motivelor pictate de neîntrecuții artiști cucutenieni, care au creat această splendoare a artei preistorice de pe întregul Continent. Acesta a și fost scopul întâlnirii specialiștilor de pe două continente, la Iași și Piatra Neamț: dezbaterea multiplelor aspecte ale cercetării Cucutenianului în toată complexitatea fenomenelor sale: istorico-arheologic, economic și social, al vieții spirituale, ca și originile culturilor cu ceramică pictată, ori supraviețuirile cucuteniene în noul mediu istoric, al așa-numitei perioade de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului.

Spațiu al marilor sinteze istorice, cum a numit-o prof. dr. M. Petrescu-Dîmbovița, cultura Cucuteni a putut avea la geneza ceramicii pictate cele mai vechi elemente de artă picturală, aparținând neoliti-

cului timpuriu, cum o dovedesc recente descoperiri de la Cîrcea și Grădinile, din estul Olteniei, poate și prin intermediul culturilor Criș și Precucuteni.

În cei aproximativ 1000 de ani, cît a durat evoluția culturii cucuteniene, creatorii ei au avut contacte nemijlocite cu comunitățile culturilor contemporane din zonele învecinate. Astfel, cum a remarcat dr. Eugen Comșa, chiar aspectul cultural Aldeni II s-a format pe baza unui fond cu elemente de factură Gumelnița A1 și Cucuteni A. Deosebit de semnificativă în acest sens este descoperirea unui vas aparținînd etapei Cucuteni A3 (cu decor tricrom), conținînd 15 străchini mici de tip Gumelnița B1, într-o locuință dezvelită în stațiunea de la Gumelnița. De asemenea, topoarele de aramă de tip Vidra, specifice culturii Gumelnița, sînt prezente și în unele așezări ale etapei Cucuteni A3 din Moldova.

O altă sinteză istorică, la care a participat direct cultura Cucuteni, problemă intens cercetată de specialiștii din România (dar tratată și în intervenția făcută de dr. Gisela Burger), o constituie contactele cu elementele alogene, avîndu-și obirșia în stepele nord-pontice, creatoare a ceramicii șnurate, numită de tip „C⁴” datorită prezenței sale în așezările cucuteniene, începînd din faza AB. În legătură cu aceste pătrunderi ale populațiilor de păstori nomazi, se pune și problema sfîrșitului culturii cucuteniene. Unii cercetători au considerat că acesta s-a datorat triburilor nomade, care în urma domesticirii calului, aveau o mare viteză de deplasare și un caracter războinic. Dr. Ștefan Cucuș constată, însă, că în ultima sa fază de evoluție, Cucutenianul atinge apogeul în toate manifestările economice și culturale. În plus, semnificativ este și faptul că tocmai în această perioadă așezările cucuteniene ocupă cu predilecție locurile joase, lipsite de apărarea naturală a reliefului. Pe baza cercetărilor de teren, efectuate în vederea realizării Repertoriului arheologic al județului Iași, am constatat că din 166 de așezări aparținînd fazei Cucuteni B, în 52 este prezentă și ceramica de tip „C⁴”, ori acest raport de 1/3 nu este lipsit de semnificație în ceea ce privește contactele cu triburile nomade nord-pontice.

O ultimă sinteză istorică la care a participat nemijlocit cultura Cucuteni o constituie perioada de tranziție spre epoca bronzului, reprezentînd, după opinia dr. Dinu Marin, ultima perioadă de evoluție a culturii cucuteniene. Într-adevăr, chiar și numai din punct de vedere al caracteristicilor ceramicii, constatăm că în primele etape de locuire Horodiștea-Erbiceni, ceramica de factură cucuteniană (inclusiv decorul geometric) se află în proporție predominantă, în timp ce în perioadele următoare de evoluție, în așezările de același tip, ponderea o are ceramica specifică acestei culturi (statistica a fost realizată pe baza cercetărilor noastre din așezările Holm I și Școala Veche de la Cîrniceni jud. Iași).

Anumite trăsături comune culturii Cucuteni și culturii bandceramice din Europa Centrală au fost enunțate de dr. Olaf Höchmann deși aceasia din urmă este anterioară, în timp, fenomenului cucutenian, fiind oarecum sincronă cu cultura ceramicii liniare cu capete de note mu-

zicale, datată la noi spre sfârșitul neoliticului timpuriu și în cel mijlociu. Cu toate acestea, autorul comunicării a adus în discuție două categorii de materiale arheologice prezența boabelor de cereale și a cerealelor măcinate în pasta ceramicii bandate și de tip Cucuteni, precum și un fragment de altar cu două capete, găsit în Austria Inferioară, pe care îl consideră ca reprezentând „prototipul” piesei similare, descoperită în marea stațiune de la Trușești — Botoșani.

Periodizarea și cronologia relativă și absolută a culturii Cucuteni a fost pe larg dezbătută în comunicările prezentate de prof. dr. M. Petrescu-Dimbovița, dr. Anton Nițu și Dan Monah, sau în discuțiile care au urmat. Astfel, prin cercetările arheologice din marea stațiune oponimă a civilizației cucuteniene, desfășurate sub conducerea prof. dr. M. Petrescu-Dimbovița, a putut fi completată periodizarea fazelor și etapelor cucuteniene, stabilite de H. Schmidt în clasică sa monografie. Atât pe baze stratigrafice, dar mai cu seamă în funcție de evoluția decorului, pe criterii stilistice, au fost enunțate noi subfaze și etape cronologice și stilistice. În acest din urmă domeniu, dr. Anton Nițu a adus contribuții esențiale pentru înțelegerea tot mai deplină a aspectelor decorative. După elaborarea „Criteriilor actuale pentru clasificarea complexelor ceramicii și periodizarea etapelor culturii cucuteniene” și „Reconsiderarea Ariușdului” (această din urmă problemă fiind dezbătută și în cadrul Simpozionului, prin comunicarea prezentată de dr. Zoltán Székely), Anton Nițu a tratat unele aspecte referitoare la considerațiile asupra stilurilor AB și B ale ceramicii cucuteniene. În vederea explicării fenomenului artistic cucutenian, autorul a introdus termeni și formulări noi, cum ar fi *agogicul* și *mișcarea agogică* și *ritmică* a decorului, arătând că în evoluția lor, toate formulele decorative pornesc de la *Forma originară*, iar evoluția lor este exprimată printr-o adevărată *linie melodică*, pe care o definește prin acordul perfect al culorilor și al desfășurării decorului, ca sens formal și ca sens obiectiv al evoluției sale, pentru că scopul decorului era reprezentarea lumii, cu funcții simbolice. Această analiză a fost necesară pentru a argumenta o dată în plus că decorul ceramicii pictate Cucuteni — Tripolie poate fi considerat ca unul din cele mai mari și mai originale stiluri de artă decorativă din Europa neo-eneolitică și Orientul pre- și protoistoric.

Caracterul continental al elementelor de suprastructură a fost evidențiat și de comunicarea prof. dr. Marija Gimbutas, stabilindu-se legătura strânsă dintre arta (ceramică, plastică etc.) realizată de comunitățile cucuteniene și credințele lor religioase. Reprezentanțele feminine denotă și importanța femeii în dezvoltarea societății neolitice. În acest sens, semnificative sînt analogiile pe care le-a constatat autoarea comunicării între plastica diferitelor culturi neo-eneolitice din țara noastră și din alte zone ale Europei.

Caracterele antropologice ale populațiilor cucuteniene constituie unul dintre aspectele foarte puțin cunoscute ale cercetării complexului cucutenian, datorită în primul rînd insuficienței materialului osteologic. Așa cum a remarcat prof. dr. Olga Necrasov, cercetarea științifică a

acestei probleme dispune doar de osemintele descoperite în mormintele de la Traian-Dealul Fîntînilor, Girov — Neamț și Doboșeni — Covasna, toate incomplete, motiv pentru care nu s-a putut calcula nici statura indivizilor, nici aspectul lor facial, ci doar indicii cranieni. Totuși, caracteristicile gropilor rituale de la Traian a determinat să se considere că sacrificiile umane au avut drept scop creșterea roadelor pămîntului și înmulțirea efectivelor de animale domestice și poate chiar a colectivității umane respective, fiind închinată cultului fertilității și al fecundității, despre care se fac afirmații în toate lucrările privind elementele de suprastructură ale complexului Cucuteni — Ariușd — Tripolie.

Cercetarea științifică interdisciplinară, efectuată cu foarte bune rezultate în țara noastră, a fost confirmată de comunicările prezentate de dr. Linda Ellis, Felicia Monah, dr. Marin Cărciumaru și Adrian Muraru. Astfel, prin studiile și cercetările întreprinse pe șantierele neolitice din România, sau prin determinările efectuate în laboratoare din S.U.A., s-a ajuns la concluzii cu totul noi și revelatoare privind cunoștințele „tehnologice“ ale olarilor cucutenieni, care știau să folosească luturi cu un mare conținut de mică (utilizată ca degresant), să realizeze temperaturi de ardere a vaselor de pînă la 1000 grade Celsius, dar, mai ales, aceștia cunoșteau principiul mișcării de rotație în modelarea ceramicii, utilizînd acest „mecanism“ premergător roții olarului. Pe de altă parte, prin determinările paleobotanice și petrografice, s-au adus date noi cu privire la caracteristicile climatice din vremea culturii Cucuteni, la speciile de plante cultivate, precum și la categoriile de roci utilizate de colectivitățile cucuteniene în cioplirea și șlefuirea uneltelor și armelor.

În cadrul lucrărilor Simpozionului au fost prezentate — cu caracter de intervenții — materiale semnificative, îndeosebi ceramică și plastică, din spațiul est-carpatic al României: figurina androgină din jud. Suceava, descoperirile de la Cîrniceni — Țigănași și Scinteia — Iași, Poienești, Dumești și Igești — Vaslui, complexe de cult de la Buznea — Iași și Ghelăiești — Neamț.

Vizita la șantierele arheologice de la Cucuteni — Cetățuia și Ghelăiești — Nedeea a creat posibilitatea unor noi schimburi de opinii între specialiștii prezenți, iar tradiționala ospitalitate românească s-a remarcat și cu această ocazie prin primiri pline de căldură, oferite participanților, pe cele două mari complexe arheologice.